

DOI [https://doi.org/10.58442/3041-1831-2024-29\(58\)-168-186](https://doi.org/10.58442/3041-1831-2024-29(58)-168-186)
УДК 330.341.1:377.091

Тихонова Наталія Василівна,
аспірантка кафедри теорії і практики
технологічної та професійної освіти
Державного вищого навчального закладу
«Донбаський державний педагогічний університет».
Слов'янськ (Дніпро), Україна.
 <https://orcid.org/0000-0002-6092-1798>
tykhonovanv@gmail.com

СМАРТСПЕЦІАЛІЗАЦІЯ ЯК ПЕРЕДУМОВА ВДОСКОНАЛЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ПЕДАГОГІВ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

Анотація. У статті розкрито сутність соціально-економічних чинників, які викликали необхідність запровадження в економіці України смартспеціалізації. Смартспеціалізація розглядається як концептуальна модель інноваційної та соціально-економічної політики в економічних регіонах України, яка передбачає регіональну спеціалізацію у межах національної економічної системи. Проаналізовано сутність смартспеціалізації та визначено необхідність відповідного удосконалення змісту економічної підготовки майбутніх кваліфікованих спеціалістів, робітників та педагогів професійної освіти. У науковій розвідці обґрунтовується необхідність підготовки майбутніх педагогів професійної освіти та розробки методики формування підприємницької компетентності згідно з концепцією смартспеціалізації. Окрему увагу в статті приділено поєднанню теорії та практики підприємництва в професійній освіті, необхідності організації якісної та ефективної підготовки сучасних та вмотивованих педагогів-експертів, які здатні самостійно приймати рішення та обирати найефективніші методи та зміст навчання з урахуванням регіональних аспектів економіки для максимального використання можливостей розвитку інноваційного підприємництва в регіонах; підготовки кваліфікованих кадрів в професійній освіті, які будуть відповідати сучасним вимогам на ринку праці, стануть конкурентоздатними та мобільними, активними агентами професійної та підприємницької ініціативи в країні, що буде сприяти підвищенню рівня престижу професійної освіти не тільки серед потенційних здобувачів освіти, а й у суспільстві. Автором обґрунтовано необхідність оновлення змісту

освітніх програм, розробку інтегрованих курсів з предметів гуманітарного циклу, спецкурсів з економічних дисциплін «Фінансова грамотність» та «Основи підприємництва», методичних рекомендацій з урахуванням положень концепції смартспеціалізації.

Ключові слова: смартспеціалізація; економічний компонент; підготовка педагогів; інноваційне підприємництво; регіональний розвиток; професійна освіта; підприємницька компетентність; підприємництво; самозайнятість.

ВСТУП / INTRODUCTION

Постановка проблеми / Statement of the problem. Сучасна педагогічна наука ефективно взаємодіє з іншими науками, саме міждисциплінарний характер взаємодії педагогіки з іншими науками дає можливість науковцям зрозуміти глибину педагогічних явищ та процесів, їхній взаємний вплив, проаналізувати їх, експериментально перевірити, щоб згодом застосовувати науково підтвержені концепції та ідеї на практиці. Вивчаючи міждисциплінарні зв'язки, педагогіка інтегрує ідеї інших наук, що допомагає розробляти теоретичне підґрунтя наукових концепцій та надає можливості для демонстрації прикладного характеру педагогічної науки в інноваційному міждисциплінарному форматі. Для міждисциплінарної інтеграції й обґрунтування новітніх педагогічних концепцій та ідей в педагогіці використовуються здобутки та напрацювання з різних наук – історії, іноземних мов та літератури, географії, економіки, археології тощо.

Інноваційний регіональний розвиток та економічне зростання є актуальними не тільки у соціально-економічній сфері, а й у контексті підготовки педагогів, зокрема для закладів професійної освіти. Інновації є рушійною силою розвитку у сферах освіти, економіки та підприємництва в усьому світі, але саме регіональний розвиток, інноваційне підприємництво, економічна та професійна освіта є важливими складовими розвитку інноваційної економіки держави. Актуальність інноваційного регіонального розвитку та економічного зростання в контексті професійної освіти є беззаперечними та вкрай необхідними у повоєнний та післявоєнний періоди розвитку нашої держави.

Оскільки підприємництво у будь-якій сфері є інноваційним за своєю природою, розвивається індивідуально з урахуванням наявних ресурсів та передумов, необхідних для його започаткування та подальшого розвитку, тому важливо враховувати регіональні аспекти (концепцію смартспеціалізації)

під час започаткування та здійснення підприємницької діяльності в кожному конкретному регіоні та готувати педагогів професійної освіти до системної та результативної роботи задля розвитку підприємницької компетентності у здобувачів професійної освіти, які згодом стануть джерелом підприємницької ініціативи серед молоді в країні.

Отже, сфери розвитку підприємництва є унікальними для кожного конкретного регіону, тому автором статті пропонується для підготовки майбутніх викладачів професійної освіти використовувати економічну концепцію смартспеціалізації для розвитку підприємницької компетентності у здобувачів професійної освіти.

Автор статті виокремлює соціально-економічні чинники, які впливають не стільки на якість підготовки майбутніх педагогів професійної освіти до професійної діяльності, зокрема до розвитку підприємницької компетентності у здобувачів освіти, скільки на зміст освітніх програм та методи підготовки педагогів-експертів, новаторів та практиків, здатних на впровадження якісно нових підходів та методів навчання, здатних навчати кваліфікованих спеціалістів та робітників, які зможуть технологічно забезпечувати інноваційний розвиток промисловості та підприємництва регіонів.

Оскільки соціально-економічні чинники тісно пов'язані між собою, комплексне розв'язання цих проблем сприятиме певному рівню синергії під час підготовки педагогів до професійної діяльності в межах імплементації концепції смартспеціалізації.

Міждисциплінарні зв'язки педагогіки з економікою в даній науковій розвідці цілком теоретично та практично виправдані, оскільки оптимальний вибір методологічного застосування концепції смартспеціалізації вважається доцільним, тому автором пропонується розвивати підприємницьку компетентність у тісному зв'язку з предметами та концепціями економічної науки у сфері професійної освіти із застосуванням концепції смартспеціалізації.

Аналіз (основних) останніх досліджень і публікацій / Analysis of (major) recent research and publications. Проблеми економічного розвитку держави та регіонів в контексті використання інноваційних підходів, зокрема можливостей смартспеціалізації, концептуальні положення, що визначають соціально-економічні умови для формування та розвитку підприємницької компетентності в межах компетентнісного підходу, широко досліджені у вітчизняних та закордонних наукових працях дослідників.

Я. Бжуска (Польща) та Я. Пика вивчали можливості розумної спеціалізації регіонів [2], всесвітньо відомий науковець-економіст В. Van

Ark (Велика Британія) досліджував інновації та технології, економічне зростання, економіку розвитку, інноваційні компетентності тощо [10], D. Foray (Франція) вивчав можливості та виклики регіональної інноваційної політики [8].

Науковець Я. Жаліло вивчав особливості реалізації економічної політики держави в умовах сучасних тенденцій суспільного розвитку [3]; науковці О. Амоша, О. Лях, М. Солдак, Д. Череватський досліджували особливості застосування концепції розумної спеціалізації у старопромислових вуглевидобувних регіонах для реалізації стратегії майбутнього сталого розвитку регіонів [1]; дослідниці А. Олешко та З. Шацька вивчали можливості впровадження концепції Smart-спеціалізації в перспективі післявоєнного відновлення економіки України [4]; науковець М. Фадєєва досліджувала теоретичні аспекти функціонування концепції розумної спеціалізації як інструмент трансформації національної економіки [7]; науковець О. Сербін досліджував особливості управління знаннями тощо [6].

Вивчення соціально-педагогічних чинників підготовки педагогів до розвитку підприємницької компетентності у здобувачів професійної освіти з використанням економічної концепції смартспеціалізації дотепер ще не знайшли висвітлення у науковому дискурсі, також не було обґрунтовано вимоги до економічної складової підготовки педагогів професійної освіти.

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ / AIM AND TASKS

Мета дослідження – виявити та обґрунтувати чинники вдосконалення системи професійної освіти для підготовки педагогів та кваліфікованих спеціалістів та робітників відповідно до викликів смартспеціалізації в економіці країни.

Відповідно до зазначеної мети у статті поставлено **завдання** обґрунтувати:

- необхідність запровадження економічної складової підготовки педагогів професійної освіти;
- вимоги до економічної складової підготовки педагогів професійної освіти;
- оновлення освітніх програм;
- доцільність використання економічної концепції смартспеціалізації для здійснення економічної підготовки майбутніх педагогів професійної освіти;

- необхідність розробки та введення інтегрованих курсів з предметів гуманітарного циклу та спецкурсів «Фінансова грамотність» та «Основи підприємництва» в систему підготовки педагогів професійної освіти.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ / THEORETICAL FRAMEWORK

Проблема недостатнього престижу професійної освіти давно вже стала предметом наукового та педагогічного дискурсу. Здобувачі професійної освіти потребують нових знань, навичок, умінь та компетентностей з-за змін, які відбуваються у глобальній соціально-економічній сфері та суспільстві. Розвиток економіки у децентралізованих регіонах країни диктує свої правила функціонування суспільства, своєю чергою, ринок праці висуває нові вимоги до кваліфікованого спеціаліста та робітника, наука обґрунтовує необхідність вдосконалення системи професійної освіти, шукає шляхи та методи для досягнення необхідного рівня знань, навичок, умінь та компетентностей кваліфікованих спеціалістів та робітників, підготовки педагогів професійної освіти, які забезпечуватимуть необхідний рівень та якість підготовки кваліфікованих кадрів у сучасних умовах.

Наявні системи освіти в країнах Європи динамічно розвиваються, розвиток нової філософії освіти в європейському суспільстві, яка затверджує пріоритет вільної, самостійної, здатної до саморозвитку особистості, вмотивованої до творчого самовизначення та самореалізації, вбачається сучасною роллю педагога.

Європейська педагогіка, перебуває в стані пошуку для формування нових підходів до підготовки вчителя, компетентності якого відповідали б вимогам часу. Проблема підготовки «вчителя нової епохи», здатного працювати в кардинально нових політичних, соціальних та економічних умовах і відповідати вимогам сучасності, надзвичайно актуальна та складна. Природно, що сьогодні увагу вчених всього світу звернено до пошуків сучасних методів підготовки педагогів, зокрема для системи професійної освіти.

Особливої уваги під час підготовки сучасного педагога заклади освіти мають приділяти застосуванню компетентісного підходу майбутніми педагогами під час навчальної та майбутньої педагогічної діяльності. Інтеграція України до ЄС спонукає науковців вивчати європейський досвід організації педагогічної освіти в умовах інтеграційних процесів та шукати оптимальні приклади для вітчизняної системи професійної підготовки педагогічних працівників [5].

Крім традиційних компонентів підготовки майбутнього педагога до навчальної діяльності (предметної, педагогічної, методичної, психолого-педагогічної та практичної підготовки) можна вважати недостатнім обґрунтування в системі освіти та підготовки викладачів професійної освіти економічної та практичної складових підготовки майбутнього педагога. Зокрема відсутність або недостатня якість теоретичної та практичної підприємницької підготовки є недоліками підготовки майбутніх педагогів професійної освіти до професійної діяльності.

Сучасний ринок праці та рівень соціально-економічного розвитку вимагає кардинально іншого рівня підготовки викладача професійної освіти, який буде володіти набором професійних компетентностей, для ефективного виконання професійних обов'язків у нових умовах з урахуванням викликів концепції смартспеціалізації.

Підвищення уваги до науково-методичного (предметного та компетентісного) компоненту під час підготовки майбутнього педагога вважається наразі актуальним.

Ускладнення професійних завдань, поставлених перед педагогами, трансформація місії сучасного педагога, які пов'язані зі зміною цілей та методів освіти, приводять до розуміння невідповідності традиційних моделей підготовки педагогів новим вимогам.

Педагогічна наука розвивається як теорія і практика одночасно, це робить можливим розв'язання складних педагогічних проблем. Оскільки педагогіка не тільки теоретична, а й прикладна наука, сучасні наукові дослідження у різних сферах науки, зокрема економіки (концепція смартспеціалізації), збагачують педагогічну думку новими концепціями та ідеями.

Міждисциплінарні зв'язки педагогіки з економікою в контексті смартспеціалізації виявляються досить вдалим для розвитку підприємницьких компетентностей у здобувачів професійної освіти.

Концепція смартспеціалізації – це здатність економічної системи (регіону) генерувати нові спеціалізації через відкриття нових сфер можливостей і локальної концентрації, агломерації ресурсів і компетенцій у цих сферах діяльності, здатність до вузької спеціалізації через відкриття нових можливостей, зокрема в інноваціях та підприємництві [3].

У країнах Європейського Союзу реалізація «стратегії смартспеціалізації» здійснюється згідно з Регламентом 1301/2013 Європейського Парламенту та Ради від 17 грудня 2013 року (зі змінами), в якому йдеться про сферу посилення економічної, соціальної та територіальної згуртованості шляхом усунення основних регіональних

дисбалансів в ЄС, імплементація сталого розвитку та структурної перебудови регіональних економік, включаючи конверсію промислових регіонів, що занепадають, а також тих, розвиток яких відстає. Саме цей узгоджений документ регламентує інвестиційні пріоритети, що фінансово підтримуються Європейським Парламентом та Радою ЄС, та є орієнтиром для визначення пріоритетності в стратегіях смартспеціалізації, наприклад:

- підтримка переходу до низьковуглецевої економіки в усіх секторах;
- сприяння адаптації до зміни клімату, запобігання ризикам та управління ними;
- збереження та захист довкілля та сприяння ефективності використання ресурсів;
- сприяння стійкому транспорту та усуненню вузьких місць у ключовій мережевій інфраструктурі;
- сприяння стійкій і якісній зайнятості та підтримці мобільності робочої сили;
- сприяння соціальному залученню, боротьбі з бідністю та будь-якою дискримінацією;
- інвестування в освіту, навчання та професійну підготовку для отримання навичок, навчання впродовж усього життя шляхом розвитку інфраструктури освіти та навчання;
- посилення інституційного потенціалу органів державної влади та зацікавлених сторін у сфері ефективного державного управління шляхом вжиття заходів щодо посилення інституційного потенціалу та ефективності державних адміністрацій та державних служб для зміцнення інституційного потенціалу та ефективності державного управління [9].

У межах концепції смартспеціалізації кожний регіон в країні має свій власний імідж, профіль чи спеціалізацію, тобто смартспеціалізацію (розумну спеціалізацію), які покликані стимулювати економічний розвиток регіону залежно від наявних ресурсів. На основі регіональних особливостей вибудовується стратегія економічного розвитку кожного конкретного регіону. Інновації збільшують вартість продукту чи послуги, отже будь-яка сфера підприємницької діяльності має містити в собі інноваційну складову для підвищення доданої вартості товарів для підвищення конкурентоспроможності на ринку товарів чи послуг. Освіта та наука мають завжди передувати у тандемі з інноваційним підприємництвом та забезпечувати розвиток економіки у регіоні. Управління знаннями є підходом, який веде до збільшення або створення

цінності продукту чи послуги шляхом підтримки досвіду або накопичення знань: ноу-хау, інновації, дослідження та розробки допомагають розвивати необхідні навички та компетентності, зокрема підприємницьку компетентність для подальшої комерціалізації бізнес-ідей.

Згідно зі статистичними даними, офіційний рівень безробіття в Україні з початку повномасштабного вторгнення Держстат не оприлюднює, активність шукачів роботи доволі низька, водночас є потужні спроби з відновлення економіки на місцевому, регіональному та державному рівнях, але відновлення регіонального рівня економіки на сході України поки що не може бути здійсненим з-за активних військових дій та значної частини населення, яке було вимушене евакуюватися, що заважає ефективному веденню бізнесу, крім бізнесу, який належить до підприємств критичної інфраструктури або може надавати послуги дистанційно, або переміститися (релокуватися) у безпечні регіони для виробництва продукції, товарів, надання послуг тощо.

Ситуація в професійній освіті теж наразі є нестабільною, попри той факт, що викладачі та здобувачі очної форми навчання закладів професійної освіти не підлягають мобілізації, їхня професійна реалізація наразі є проблематичною у зв'язку з тим, що послуги випускників професійних закладів освіти не мають великого попиту, особливо ті, що стосуються виробництва продукції чи товарів, послуг, що не належать до критичної інфраструктури. Але розвиток підприємницьких навичок та підприємницької компетентності для здобувачів професійної освіти залишаються актуальними, тому що підприємництво – це діяльність на власний ризик з метою отримання прибутку, належним чином зареєстроване.

Проте високий ступінь ризику для життя на території всієї України суттєво уповільнює розвиток підприємництва серед молоді, здобувачі освіти та випускники закладів професійної освіти не готові ризикувати ні власними ресурсами, ні отриманими грантовими коштами.

У здобувачів професійної освіти відсутні предмети економічного циклу в освітніх програмах, немає предметів «Фінансова грамотність» та «Основи підприємництва», відсутня підприємницька практика.

Отже, майбутні педагоги професійної освіти мають розвивати підприємницьку компетентність у здобувачів професійної освіти по-новому, з урахуванням отриманих під час педагогічної підготовки економічних знань: теорії та практики. Майбутні педагоги мають враховувати низький рівень мотивації у здобувачів освіти до самозайнятості чи підприємництва з-за ризиків, форс-мажорів та негативного історичного досвіду.

Щодо теорії та практики використання економічних знань під час актуалізації, оновлення чи впровадження освітніх програм, освітнього процесу, підприємницької практики у закладах професійної освіти, автор вважає, що для розвитку підприємницької компетентності в професійній освіті інноваційні та міждисциплінарні підходи педагогами використовуються недостатньо з-за браку знань, навичок та практичного досвіду.

Методика викладання фінансової грамотності та основ підприємництва має бути сучасною та актуальною, задовольняти не тільки потребу в знаннях та навичках, а й розвивати у здобувачів професійної освіти підприємницьку компетентність. Очевидно, що це є певним викликом для більшості педагогів, зокрема тих, які не мають економічної освіти або практичного досвіду підприємництва, отже, не можуть поєднувати теорію з практикою під час розвитку підприємницької компетентності у здобувачів освіти, з-за браку економічних знань не використовують смартспеціалізований підхід у своїй роботі.

Щодо обґрунтування використання концепції смартспеціалізації в контексті професійної освіти, треба згадати історію становлення та розвитку професійної освіти, передумови заснування закладів професійної освіти, які виникали з регіональних особливостей.

Наразі ми вже тривалий час спостерігаємо за процесами укрупнення чи злиття закладів професійної освіти по всій країні, їхнім перепрофілюванням, релокаціями тощо, введенням нових спеціальностей, актуалізацією та модернізацією освітніх програм та дисциплін, оновленням державних стандартів тощо. Є необхідність у суттєвих змінах функціонування закладів професійної освіти, цей процес має бути системним, логічним, обґрунтованим та смартспеціалізованим (тобто розумним), регіональні аспекти мають бути враховані не тільки в освітніх та навчальних програмах, але і у географічному розташуванні, в структурі та менеджменті закладів професійної освіти для забезпечення інноваційного регіонального розвитку та економічного зростання регіонів, розвитку інноваційного підприємництва.

Особливо заслуговують на увагу соціально-економічні регіональні чинники, в яких функціонують учасники освітнього процесу, тому що підприємницька компетентність не може розвиватися на достатньому рівні в професійних закладах освіти, які реорганізовано тільки з метою економії коштів чи врахування територіальних, кадрових чинників тощо, більш того, не може бути розвитку інноваційного підприємства з використанням концепції смартспеціалізації серед здобувачів професійної освіти, які опановують ази застарілих та неактуальних професій, а

педагоги використовують неактуальні та застарілі освітні програми.

На жаль, сьогодні відсутнє забезпечення комплексних досліджень на предмет наявності інноваційних та освітніх чинників розвитку регіонів, що закономірно ускладнює побудову ефективних смартстратегій, які б враховували специфіку регіонального розвитку та місцевих конкурентних переваг. Кілька років тому міжнародні організації проводили брендування міст та областей в Україні, але роботу було виконано формально, цільові групи у межах проєктів було обрано не завжди коректно, тому стратегії не відображали реальний стан в регіонах і ніяким чином не сприяли економічному розвитку регіонів. Вони вже не є актуальними кілька років поспіль, а зі змінами в країні, які відбулися після агресії РФ від 24 лютого 2022 року, вище згадані стратегії розвитку регіонів взагалі застаріли. Більш того, високі темпи розвитку інформаційних технологій, швидкі темпи розробки та впровадження інновацій, актуальність використання результатів наукових досліджень, інтенсифікація інтелектуальної праці та інші суспільні трансформації людського капіталу обумовлюють потребу у формуванні смартстратегій – ретельно розроблених регіональних стратегій. Тому існує потреба розробки методичного інструментарію для аналізу та ідентифікації чинників економічного зростання регіонів, а також управління знаннями з метою розвитку підприємницької компетентності для успішної імплементації моделі смартспеціалізації та подальшої інтеграції України в європейську соціально-економічну систему. Водночас існує потреба в актуалізації та оновленні освітніх програм та методики розвитку підприємницької компетентності в контексті професійної освіти з використанням концепції смартспеціалізації.

Смартспеціалізований підхід (економічний підхід) до підготовки педагогічних кадрів забезпечить відповідність освітніх програм реальним потребам економіки, мобілізує інтелектуальні та матеріальні ресурси регіону, щоб у перспективі стимулювати розвиток економіки з урахуванням можливостей освітнього, ресурсного та кадрового потенціалу регіону.

Складниками якісної професійної освіти є:

- вмотивований інноваційний педагог;
- зміст професійної освіти, що базується на професійних стандартах та потребах ринку праці;
- сучасне освітнє середовище або екосистема;
- освітній процес, спрямований на результати навчання;
- компетентнісний підхід;
- економічна складова змісту професійної підготовки;

- підприємницька практика тощо.

Зміст освіти регламентується професійними та освітніми стандартами, формується на основі компетентнісного підходу з урахуванням галузевих та регіональних особливостей.

Педагоги професійних закладів освіти мають використовувати не тільки теоретичний матеріал в навчальних програмах, а й на практиці закріплювати отримані здобувачами професійної освіти навички для створення умов для самозайнятості та започаткування бізнесу педагогами та здобувачами професійної освіти, вміти надавати консультаційну та практичну допомогу. Показником результативності розвитку підприємницької компетентності здобувачів освіти буде кількість осіб, які мають зареєстрований власний бізнес або займаються самозайнятістю.

У сучасному науковому дискурсі не висвітлено досліджень, орієнтованих на розвиток у здобувачів професійної освіти підприємницької компетентності з урахуванням положень концепції смартспеціалізації. Теоретичний аналіз науково-педагогічних джерел з порушеної проблеми констатує, що її вирішення ускладнене наявністю суперечностей між:

- нагальною потребою в підготовці професійних кваліфікованих робітників (спеціалістів) зі сформованими підприємницькими навичками та високою мотивацією для самозайнятості або заняття інноваційною підприємницькою діяльністю та відсутністю відповідного рівня підготовки педагогів для розвитку підприємницької компетентності у здобувачів професійної освіти:

- необхідністю розвитку регіональної економіки з урахуванням наявних в регіоні ресурсів і невідповідністю рівня та якості підготовки педагогів професійних закладів освіти з урахуванням інноваційних можливостей смартспеціалізації;

- невідповідністю якості та напрямів професійної підготовки, рівнів кваліфікації здобувачів професійної освіти потребам ринку праці та запитам особистості;

- необхідністю розвитку підприємництва та самозайнятості на місцевому та регіональному рівнях та відсутністю оновлених освітніх програм економічного спрямування для закладів професійної освіти.

Натомість наявність суперечностей в історії становлення та розвитку професійної освіти, передумов заснування закладів професійної освіти та сьогоdnішньою модернізацією, укрупненням та реорганізацією (злиттям, приєднанням, перетворенням), перепрофілюванням, створенням нових

закладів професійної освіти, введенням сучасних спеціальностей тощо в закладах професійної освіти без урахування регіональних особливостей (концепції смартспеціалізації) на нашу думку, є неефективними.

Отже, необхідність урахування соціально-економічних умов та концепції смартспеціалізації під час підготовки педагогів до розвитку підприємницької компетентності здобувачів професійної освіти вбачаються актуальними.

Ретельне дослідження вітчизняного та міжнародного досвіду, поєднання сучасних теорії та практики розвитку підприємницької компетентності в межах концепції смартспеціалізації у закладах професійної освіти є актуальними дотепер та ще не знайшли висвітлення у науковому дискурсі. Оскільки дослідження має міждисциплінарний характер, зазвичай дослідники та науковці досліджують або економічні, або педагогічні категорії, а поєднання економіки з педагогікою та підприємництвом із застосуванням концепції смартспеціалізації є актуальним та новим підходом у контексті вдосконалення системи професійної освіти.

Наукова новизна досліджуваної у статті теми полягає в обґрунтуванні вимог до економічної складової підготовки педагогів професійної освіти.

Практичне значення отриманих результатів нашого дослідження полягає у вивченні, аналізі та врахуванні впливу соціально-економічних умов на підготовку педагогів професійної освіти в контексті смартспеціалізації; обґрунтуванні необхідності актуалізації та оновлення освітніх програм та методичних рекомендацій, інструментів для розвитку підприємницької компетентності у професійних закладах освіти з урахуванням положень концепції смартспеціалізації.

Автор статті вважає що технологічні та промислові ідеї в межах смартспеціалізації будуть реалізовуватися, зокрема випускниками закладів професійної освіти, отже, майбутні педагоги професійних закладів освіти мають бути підготовлені до діяльності у регіонах і з низьким, і з високим технологічним рівнем розвитку незалежно від регіональної спеціалізації.

Роль професійної освіти, на думку автора, полягає в ідеї реалізації технологій смартспеціалізації кваліфікованими робітниками та спеціалістами, які будуть підготовлені майбутніми педагогами професійної освіти.

Автором статті пропонуються наступні кроки для вдосконалення системи професійної освіти, для підготовки педагогів відповідно до

викликів смартспеціалізації в економіці країни:

- оновлення змісту освітніх програм з урахуванням положень економічної концепції смартспеціалізації;
- розробка та введення інтегрованих курсів;
- застосування міждисциплінарного підходу до підготовки педагогів;
- розробка та введення спецкурсів «Фінансова грамотність» та «Основи підприємництва», інтегрованих курсів з предметів гуманітарного циклу;
- практична підготовка з «Основ підприємництва».

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESEARCH METHODS

Для вирішення поставлених у дослідженні завдань планується використовувати такі методи науково-дослідної роботи:

- теоретичні – аналіз науково-педагогічної та економічної літератури, періодичних видань, монографій; вивчення освітніх і навчальних програм з професійної підготовки на виявлення змісту для розвитку підприємницької компетентності у здобувачів професійної освіти;
- емпіричні – бесіди, інтерв'ю з фахівцями професійної освіти, педагогами та методистами; педагогічні спостереження, узагальнення результатів дослідження.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESEARCH RESULTS

Під час дослідження було виявлено та обґрунтовано чинники вдосконалення системи професійної освіти для підготовки педагогів та кваліфікованих робітників відповідно до викликів смартспеціалізації в економіці країни:

- соціально-економічний розвиток регіонів та суспільства;
 - імплементація смартспеціалізації в економіці регіонів;
 - розвиток інноваційного підприємництва та технологій;
 - потреба у кваліфікованих спеціалістах та робітниках;
 - потреба у підготовлених педагогах нової формації у професійній освіті.
- Також було обґрунтовано наступні завдання:
- оновлення змісту освітніх програм з урахуванням положень економічної концепції смартспеціалізації;
 - розробка та введення інтегрованих курсів;
 - застосування міждисциплінарного підходу до підготовки педагогів;
 - розробка та введення спецкурсів «Фінансова грамотність» та «Основи підприємництва», інтегрованих курсів з предметів гуманітарного циклу;
 - практична підготовка з «Основ підприємництва».

ВИСНОВКИ / CONCLUSIONS

Проблема підготовки майбутніх педагогів до розвитку підприємницької компетентності здобувачів професійної освіти залишається дуже актуальною в Україні.

Сучасний стан розвитку національної економіки значною мірою залежить від впровадження смартспеціалізованого підходу до розвитку регіонів. Цей процес має відбуватися завдяки усебічній підтримці підприємницьких ініціатив з боку держави, бізнесу, науки та освіти.

Загальновідомо, що реальні соціально-економічні чинники в країні мають визначати зміст навчальних програм з розвитку підприємницької компетентності здобувачів професійної освіти.

У процесі дослідження та аналізу можливостей використання концепції смартспеціалізації у контексті професійної освіти було зазначено, що соціально-економічні чинники мають значною мірою впливати на підготовку майбутніх педагогів професійної освіти, які будуть підготовлені для формування у здобувачів освіти не тільки знань та навичок початкової фінансової грамотності та основ підприємництва, а й розвитку підприємницької компетентності в цілому, поєднуючи теорію та практику в контексті професійної освіти із застосуванням концепції смартспеціалізації.

Хоча інновації та новітні методики значно прискорюють розвиток підприємницької компетентності, самозайнятість та підприємництво спираються саме на індивідуальні таланти та унікальний набір ресурсів підприємця чи самозайнятої особи, тобто поєднання інновацій, новітніх методик та унікального набору ресурсів з урахуванням регіональних чинників та вибір ефективних педагогічних методів майбутніми педагогами сучасної формації допоможуть досягати необхідної мети не тільки в професійній освіті, а й у розвитку інноваційного підприємництва з використанням концепції смартспеціалізації.

Розвитку підприємницької компетентності в професійній освіті заважає відсутність наступності під час викладання економічних дисциплін, а саме відсутність теоретичних знань та практичних навичок з фінансової грамотності у здобувачів професійної освіти, на основі яких можна розвивати підприємницькі навички у здобувачів професійної освіти, оскільки фінансову грамотність доцільно починати викладати з початкової школи. Щодо майбутніх педагогів професійної освіти, вони теж не мають достатніх навичок з фінансової грамотності, тому що цей предмет в школі не викладався, або викладався факультативно. Отже,

виявляється логічним починати підготовку майбутніх педагогів професійної освіти зі спецкурсу «Фінансова грамотність», а продовжувати економічну складову підготовки педагогів спецкурсом «Основи підприємництва» або інтегрувати модулі з економічних дисциплін в предмети гуманітарного циклу.

Таким чином, у статті обґрунтовано передумови вдосконалення системи професійної освіти для підготовки педагогів та кваліфікованих спеціалістів, робітників відповідно до викликів смартспеціалізації в економіці країни, визначена необхідність актуалізації, оновлення змісту навчальних програм, розробки інтегрованих курсів з предметів гуманітарного циклу, методичних рекомендацій, їхньої експериментальної перевірки та введення спецкурсів з економічних дисциплін «Фінансова грамотність» та «Основи підприємництва» з урахуванням положень концепції стартспеціалізації в навчальний план закладів професійної освіти або інтеграції модулів з економічних дисциплін в предмети гуманітарного циклу.

Перспективи подальших досліджень у цьому напрямі / Prospects for further research in this direction. Перспективи подальших досліджень у цьому напрямі вбачаємо у розробці методики розвитку підприємницької компетентності для викладання предметів економічного циклу у закладах професійної освіти з урахуванням регіонального аспекту, також необхідною вважається актуалізація та оновлення чинних освітніх програм, розробка методичних рекомендацій для розвитку в закладах професійної освіти підприємницької компетентності з урахуванням концепції смартспеціалізації.

Подальшого дослідження вимагає організація якісної підготовки майбутніх педагогів до розвитку підприємницької компетентності здобувачів професійної освіти з урахуванням сучасних соціально-економічних чинників та концепції смартспеціалізації.

Цікавим є досвід розвинених країн, які проводили економічні реформи задля виходу з кризи. Так, Польща для подолання кризи у свій час обрала шлях підприємництва й отримала позитивний результат, в США значний відсоток економічно активних громадян мають і роботу, і бізнес одночасно, це для них вигідно, часто це бізнес-хобі, але воно дає економічну стабільність та впевненість у завтрашньому дні. У Німеччині мінімальний дохід від підприємницької діяльності взагалі не оподатковується впродовж року і приблизно дорівнює мінімальному рівню доходу німців за рік. Тому, ймовірно, що Україна теж може обрати шлях активного розвитку підприємництва після перемоги у війні для

стабілізації економіки в країні, а для цього потрібно підготувати когорту майбутніх педагогів сучасної формації, щоб розвивати підприємницькі компетентності у здобувачів професійної освіти із застосуванням концепції смартспеціалізації, тому що саме здобувачі професійної освіти будуть активно залучені до підготовки кваліфікованих спеціалістів та робітників, які будуть задіяні в технологічних та виробничих процесах, наданні послуг у повоєнний та післявоєнний періоди.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ / REFERENCES

- [1] О. Амоша, О. Лях, М. Солдак, та Д. Череватський, «Інституційні детермінанти впровадження концепції смартспеціалізації: приклад старопромислових регіонів України», *Журнал європейської економіки*, т. 17, № 3(66), с. 310–344, 2018.
- [2] Я. Бжуска та Я. Пика, «Розумна спеціалізація регіону», *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Логістика*, № 749, с. 362–366, 2012.
- [3] Я. Жаліло, «Особливості реалізації економічної політики держави в умовах сучасних тенденцій суспільного розвитку», *Економічна теорія*, № 1, с. 23–52, 2016. [Електронний ресурс]. Доступно: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecte_2016_1_5 Дата звернення: Квіт. 10, 2024.
- [4] А. А. Олешко, З. Я. Шацька, та О. В. Ровнягін, «Smart-спеціалізація України в перспективі післявоєнного відновлення економіки», *Ефективна економіка*, № 5, 2022. [Електронний ресурс]. Доступно: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=10286> Дата звернення: Квіт. 10, 2024.
- [5] *Смарт-спеціалізація регіонів України: методологія та прагматика реалізації*; Сторонянська І. З., Ред. Львів, Україна: ДУ «Ін-т регіон. дослідж. імені М. І. Долішнього НАН України», 2022. (Серія «Проблеми регіонального розвитку»). [Електронний ресурс]. Доступно: <http://ird.gov.ua/irdp/p20220006.pdf> Дата звернення: Квіт. 10, 2024.
- [6] О. Сербін, «Система управління знаннями як складова наукостворення», *Наукові праці Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського*, № 32, с. 349–356, 2011. [Електронний ресурс]. Доступно: http://nbuv.gov.ua/UJRN/npnbuimviv_2011_32_37 Дата звернення: Квіт. 10, 2024.

- [7] М. С. Фадєєва, «"Розумна" спеціалізація як інструмент трансформації національної економіки (теоретичний аспект)», *Причорноморські економічні студії*, вип. 26/1, с. 87–92, 2018. [Електронний ресурс]. Доступно: http://bses.in.ua/journals/2018/26_1_2018/19.pdf Дата звернення: Квіт. 10, 2024.
- [8] D. Foray, *Smart Specialisation: Opportunities and Challenges for Regional Innovation Policy*. London and New York: Routledge, 2015.
- [9] Regulation (EU) No 1301/2013 of the European Parliament and of the Council. [Online]. Available: <https://eurlex.europa.eu/eli/reg/2013/1301/2018-08-02> Application date: April, 10, 2024.
- [10] B. van Ark, K. de Vries, and A. Erumban, «Productivity & Innovation Competencies in the Midst of the Digital Transformation Age: A EU-US Comparison», *European Economy Fellowship Initiative 2018-2019, Discussion Paper 119*. 2019. [Online]. Available: https://economy-finance.ec.europa.eu/system/files/2019-10/dp119_en.pdf Application date: April, 10, 2024.

SMART-SPECILIZATION AS A PREREQUISITE FOR THE IMPROVEMENT OF ECONOMIC TRAINING OF VOCATIONAL EDUCATION TEACHERS

Nataliia Tykhonova,

PhD student at the Department of Theory
and Practice of Technological and Professional Education
State higher educational institution
"Donbas State Pedagogical University".
Sloviansk (Dnipro), Ukraine.

 <https://orcid.org/0000-0002-6092-1798>
tykhonovanv@gmail.com

Abstract. The article reveals the essence of the socio-economic factors that have caused the introduction of smart-specialization in the economy of Ukraine. Smart-specialization is considered as a new conceptual model of innovative and socio-economic policy in the economic regions of Ukraine, which involves regional specialization within the national economic system. The essence of smart-specialization is analyzed, and the need for corresponding improvement of the content of economic training for future skilled professionals, workers, and vocational educators is analyzed. The necessity of training future vocational education teachers and developing a methodology for fostering entrepreneurial competence

within the concept of smart specialization is justified in the research. The article also emphasizes the integration of theory and practice of entrepreneurship in vocational education, the need for higher quality and effective training of modern and motivated expert educators capable of making independent decisions and selecting the most efficient teaching methods considering regional economic aspects for maximizing the opportunities for innovative entrepreneurship development in regions. The author substantiates the necessity to train qualified personnel in vocational education who will meet modern labor market requirements, become competitive and mobile, active agents of professional and entrepreneurial initiative in the country, thereby enhancing the prestige of vocational education not only among the potential learners but also in the society. The author determines the necessity to update the content of educational programs, develop integrated courses in humanities, methodological recommendations and special courses in economic disciplines "Financial Literacy" and "Fundamentals of Entrepreneurship" taking into account the principles of the concept of smart-specialization concept.

Key words: smart-specialization; economic component; teachers training; innovative entrepreneurship; regional development; vocational education; entrepreneurial competence; entrepreneurship; self-employment.

ПЕРЕКЛАД, ТРАНСЛІТЕРАЦІЯ / TRANSLATED AND TRANSLITERATED

- [1] O. Amosha, O. Liakh, M. Soldak, ta D. Cherevatskyi, «Instytutsiini determinanty vprovadzhennia kontseptsii smartspetsializatsii: pryklad staropromyslovykh rehioniv Ukrainy», *Zhurnal yevropeiskoi ekonomiky*, t. 17, № 3(66), s. 310–344, 2018. (in Ukraine).
- [2] Ya. Bzhuska ta Ya. Pyka, «Rozumna spetsializatsiia rehionu», *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnikha»*. Lohistyka, № 749, s. 362–366, 2012. (in Ukraine).
- [3] Ya. Zhalilo, «Osoblyvosti realizatsii ekonomichnoi polityky derzhavy v umovakh suchasnykh tendentsii suspilnoho rozvytku», *Ekonomichna teoriia*, № 1, s. 23–52, 2016. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecte_2016_1_5 Data zvernennia: Kvit. 10, 2024. (in Ukraine).
- [4] A. A. Oleshko, Z. Ya. Shatska, ta O. V. Rovniahin, «Smart-spetsializatsiia Ukrainy v perspektyvi pisliavoiennoho vidnovlennia ekonomiky», *Efektivna ekonomika*, № 5, 2022. [Elektronnyi resurs].

- Dostupno: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=10286> Data zvernennia: Kvit. 10, 2024. (in Ukraine).
- [5] Smart-spetsializatsiia rehioniv Ukrainy: metodolohiia ta prahmatyka realizatsii; Storonianska I. Z., Red. Lviv, Ukraina: DU «In-t rehion. doslidzh. imeni M. I. Dolishnoho NAN Ukrainy», 2022. (Serii «Problemy rehionalnoho rozvytku»). [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <http://ird.gov.ua/irdp/p20220006.pdf> Data zvernennia: Kvit. 10, 2024. (in Ukraine).
- [6] O. Serbin, «Systema upravlinnia znanniamy yak skladova naukotvorennia», Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteki Ukrainy im. V. I. Vernadskoho, № 32, s. 349–356, 2011. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: http://nbuv.gov.ua/UJRN/npnbuimviv_2011_32_37 Data zvernennia: Kvit. 10, 2024. (in Ukraine).
- [7] M. S. Fadieieva, «"Rozumna" spetsializatsiia yak instrument transformatsii natsionalnoi ekonomiky (teoretychnyi aspekt)», Prychornomorski ekonomichni studii, vyp. 26/1, s. 87–92, 2018. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: http://bses.in.ua/journals/2018/26_1_2018/19.pdf Data zvernennia: Kvit. 10, 2024. (in Ukraine).
- [8] D. Foray, Smart Specialisation: Opportunities and Challenges for Regional Innovation Policy. London and New York: Routledge, 2015. (in English)
- [9] Regulation (EU) No 1301/2013 of the European Parliament and of the Council. [Online]. Available: <https://eurlex.europa.eu/eli/reg/2013/1301/2018-08-02> Application date: April, 10, 2024. (in English).
- [10] B. van Ark, K. de Vries, and A. Erumban, «Productivity & Innovation Competencies in the Midst of the Digital Transformation Age: A EU-US Comparison», European Economy Fellowship Initiative 2018-2019, Discussion Paper 119. 2019. [Online]. Available: https://economy-finance.ec.europa.eu/system/files/2019-10/dp119_en.pdf Application date: April, 10, 2024. (in English).

*Стаття надійшла до редакції
21 квітня 2024 року*

